

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КРЮКОВА ЮЛІЯ ДМИТРІВНА

УДК 82.091:[821(4)'06.09:7.04](043.5)

**«ПРАЗЬКИЙ ТЕКСТ» У ТВОРЧОСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПОЕТІВ-МОДЕРНІСТІВ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії літератури та зарубіжної літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
СОКОЛОВА Вікторія Альбертівна,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
доцент кафедри теорії літератури
та зарубіжної літератури

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор,
НАХЛІК Євген Казимирович
член-кореспондент НАН України,
директор ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»

кандидат філологічних наук, доцент
ГУРДУЗ Андрій Іванович,
докторант кафедри української та зарубіжної
літератури і порівняльного літературознавства
Бердянського державного педагогічного університету

Захист відбудеться «29» квітня 2021 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4) та на сайті університету (<http://bdpu.org/svr/svr18-092-02/abstracts-svr18-092-02/>).

Автореферат розісланий «27» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Вивчення «міських текстів» у художній літературі – потужний напрям літературознавчих і міждисциплінарних досліджень. «Празький текст» – один із міських надтекстів, сформованих добою модернізму як багатошарова цілісність, осердям якої є міф чеської столиці. Систематизація різних наукових підходів уможливило осмислення не лише чеськомовного національного компонента «празького тексту», вкоріненого у свідомості автохтонного населення, але і його німецькомовну та емігрантську (українську та російську) складові, оскільки празька література періоду першої половини ХХ ст., незалежно від мови, репрезентує інтегровану єдність різних етносів та їхніх культур.

Незалежно від демаркації празького простору різними етнічними групами саме міжнаціональна взаємодія в межах єдиної суспільної системи сприяла формуванню гетерогенності культури і виникненню особливого типу «міського тексту». З такої перспективи під поняттям «празький текст» першої половини ХХ ст. розуміємо унікальну, транскультурну, різномовну, гібридну формацію текстуального діапазону поетичних творів, образів (концептів), мотивів, метафоричних міфоутворень, у яких празькі топоси презентовано передусім у символічному та метафізичному ракурсах. «Празький текст» – відкрита, динамічна єдність, відзначена смисловою цілісністю, що функціонує на перетині різних етнокультурних, мовних, релігійних, політичних та інших утворень.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення проблематики «міських текстів» у руслі міжкультурної комунікації та етнічної взаємодії з урахуванням імагологічної методології. Вагомість дисертації посилена потребою додаткового дослідження творчості митців «Празької школи» та представників літературного угруповання «Скит поетів», у художньому доробку яких образ Праги набуває особливих змістових відтінків із позиції іншого.

Вивчення надтекстів, щойно сформованих у наукову теорію, інтенсифікується впродовж останніх десятиліть. Потребує чіткої дефініції саме поняття «празький текст», а також окреслення його літературних складників, що на сучасному етапі має значний дослідницький потенціал. Зокрема, на сьогодні мало вивчені місце і роль емігрантської літератури у формуванні «празького тексту», взаємозв'язок категорій «празький текст» і модернізм, «празький текст» та індивідуально-авторська творчість тощо.

Необхідність системної наукової праці, сучасного імагологічного дослідження, присвяченого феномену «празького тексту» першої половини ХХ ст., вмотивована маргінальним становищем вивчення еволюційних аспектів топосу Праги у творчості європейських поетів-емігрантів.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Дисертацію виконано на кафедрі теорії літератури та зарубіжної літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки в межах науково-дослідної теми «Модернізм і

постмодернізм у літературі ХХ ст.». Тему дисертації затверджено Вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 29 грудня 2011 р.).

Мета дослідження – проаналізувати «празький текст» у творчості європейських поетів-модерністів першої половини ХХ ст.; структурувати поняття «празький текст» у взаємозв'язку категорій *надтекст*, *міф*, *модернізм*, *автохтонна й емігрантська література*; розширити поняття «празького тексту», врахувавши мовно-національні складові.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**:

- розглянути «міський текст» у термінологічному полі сучасного літературознавства;
- проаналізувати передумови створення та особливості функціонування літературних «міських текстів»;
- простежити своєрідність міфологізації та сакралізації празького простору в неоміфологічному дискурсі європейської поезії модернізму;
- виокремити основні етапи формування «празького тексту» у літературному процесі Праги кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.;
- дослідити палімпсестність і діяхронність у структурі «празького тексту» чеської літератури;
- означити розуміння Праги як *своє/інше* у творчості «празького кола» німецькомовних поетів;
- охарактеризувати імагологічне наповнення опозиції *свій/чужий* у художньому світі російсько- та україномовного компонента «празького тексту»;
- окреслити цілісність «празького тексту» шляхом аналізу творів літературних угруповань і визначних постатей кожної із національних літератур (Я. Сайферт, Р. М. Рільке, М. Цветаєва, Є. Маланюк);
- поглибити кореляцію понять *образ (тема, мотив) Праги – празький текст – надтекст – текст-ризома*.

Об'єкт дослідження – «празький текст» європейської поезії модернізму першої половини ХХ ст. як ризоматичне утворення, що включає автохтонні чеські, празькі німецькомовні, інонаціональні емігрантські твори та еволюціонує від базового «міфу Праги» через індивідуальну міфотворчість до рецепції Праги як соціально детермінованого міста.

Предметом роботи є процес становлення «празького тексту» в європейській поезії першої половини ХХ ст. у зв'язку з етапами формування модернізму та еволюцією творчості його авторів у контексті суспільно-політичних, морально-етичних, культурних чинників доби з позицій імагологічної методології.

Матеріалом дослідження стали поетичні тексти чеських ліриків (К. Бабанек, Й. С. Махар, Я. Сайферт, А. Сова, В. Незвал та ін.), «празького кола» німецькомовних поетів (Р. Гольбаум, П. Леппін, Р. М. Рільке, Й. Урціділь),

російських (І. Бем, О. Ейснер, В. Лебедєв, Е. Чегринцева, М. Цвєтаєва) та українських поетів-емігрантів (Ю. Дараган, А. Гарасевич, Є. Маланюк, О. Ольжич, О. Теліга та ін.), авторів індивідуальних міфів про Прагу, які відображають культурні ландшафти столиці та осмислюють її роль у чеській та світовій історії.

Теоретико-методологічне підґрунтя дисертації склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних компаративістів (В. Будний, Д. Дюришин, М. Ільницький, Н. Колошук, Н. Копистянська, Д. Наливайко, Є. Нахлік, М. Неврлий, Е. Саїд та ін.), дослідження, присвячені осмисленню різних аспектів поняття «міський текст» (В. Анциферов, Р. Барт, М. Бахтін, Ж. Бодріяр, Б. Гаспаров, Д. Годрова, Г. Гадамер, Ж. Женетт, К. Лінч, Ю. Лотман, М. Каган, В. Топоров, а також С. Андрусів, О. Бобраков-Тимошкін, Г. Грабович, Д. Затонський, Н. Медніс, Р. Нич та ін.). Важлива складова теоретичної основи – культурологічні та літературознавчі дослідження доби і літератури модернізму в Чехії: Т. Влчек, І. Волькер, П. Деметц, В. Їрат, П. Корней, З. Сладек, К. Хирслова. Усвідомленню загальних процесів розвитку європейського модернізму посприяло залучення праць українських дослідників модернізму: В. Агеєвої, Є. Волощук, Т. Гундорової, М. Моклиці, С. Павличко, Я. Поліщука й інших, а також дослідження творчості письменників, які представляють «празький текст».

Методологічна складова дисертації – поєднання кількох сучасних підходів і **методів** (порівняльно-типологічного, імагологічного, міфокритичного, структурно-семіотичного, інтертекстуального, культурно-історичного, біографічного), підпорядкованих тією чи іншою мірою компаративістиці. Компаративно-імагологічні стратегії дослідження дали змогу розкрити письменницький інтерес до *іншого* (чужого, емігрантського, чеського) світу, прагнення авторів встановити зв'язки між своєю культурою і пражським буттям. Міфокритичний та міфопоетичний підхід (Г. Гачев, Я. Голосовкер, А. Гурдуз, Г. Драненко, М. Еліаде, О. Кобзар, К. Леві-Стросс, Є. Мелетинський, В. Мусій, М. Мхитарян, Н. Фрай, К. Г. Юнг та ін.) дозволив декодувати міфопоетичну рецепцію Праги європейськими поетами-емігрантами, дослідити ідейно-художні особливості літературної рецепції пражської міфології, виявити ті символи і міфи, які сформували авторський «міф Праги» у їхній творчості. Використання семіотико-структуралістського методу (Р. Барт, Ю. Лотман, У. Еко, Е. Кассіер, Ц. Тодоров, В. Топоров та ін.) особливо важливе з огляду на знакову природу культури, коли вона розглядається як ієрархія семіотичних систем, а текст – як її основна одиниця. На основі цього методу й постала теорія «петербурзького тексту» російської літератури, на яку також спираємося в роботі. Інтертекстуальний аналіз (Л. Біловус, М. Гловінський, Т. Динниченко, П. Іванишин, І. Ільїн, С. Киричук, Ю. Крістева, С. Негодяєва, О. Переломова, Н. П'єге-Гро, М. Шаповал, І. Шаповалова, ін.) дав можливість досягнути принципи розташування художнього матеріалу, їхній основний семантичний центр, спільне і відмінне у творах різних авторів тощо. Культурно-історичний та біографічний методи (актуалізовані дослідниками емігрантської літератури) використовували

при залученні міфологізованої історії Праги та життєписно детермінованого простору у творчому доробку європейських модерністів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше: здійснено аналіз «празького тексту» у світлі імагологічних теорій; визначено його основний зміст, межі й функціонування в поетичній творчості європейських модерністів ХХ ст.; доведено, що структуротвірними чинниками «празького тексту» є модернізм (витворений ним неоміфологізм), індивідуальна поетична творчість модерністів і з'єднання автохтонної літератури з емігрантською; оприятнено «мономіф Праги» як основної сюжетної моделі у творчості поетів-модерністів, що має важливе значення у структуруванні «празького тексту»; доведено, що такі характеристики «празького тексту» першої половини ХХ ст., як транскультурність, відкритість, динамічність, лабіринтний простір культур, гетерогенність дають змогу визначити його як ризоматичне утворення; визначено основні критерії та художні проекції «празького тексту» в емігрантському літературному континуумі, що засвідчили створення поліаспектного образу Праги.

Проаналізовано особливості складної взаємодії архаїчного міфу, чеської національної традиції та явищ модерної дійсності у створенні авторського міфу Праги, розкрито індивідуальний внесок митців у збагачення художніх філіацій міста. В оперативне поле дослідження й науковий узус було введено як більш, так і менш відомі поетичні твори. Це дало змогу відтворити повнішу літературну історію Праги, «вписану» в імагологічну панораму «Прага як текст» української та російської емігрантської літератури першої половини ХХ ст.

Теоретичне значення роботи полягає в застосуванні імагологічного підходу до характеристики багатокomпонентного ризоматичного утворення, яким є «празький текст». Матеріали й висновки дослідження придатні для використання в порівняльно-типологічних студіях і можуть стати імпульсом для вивчення заявленої проблеми в історії української та зарубіжних літератур.

Практичне значення дисертації вбачаємо в можливості застосування одержаних результатів під час викладання лекційних курсів із теорії літератури, компаративістики, історії української та світової літератур, спецкурсів і спецсемінарів із міської проблематики в художніх текстах.

Особистий внесок здобувача. Роботу виконано самостійно, без співавторів. Отримані результати, теоретичні положення й висновки впливають із запропонованого дослідження та сформульовані безпосередньо автором. Наукові публікації за темою дисертації одноосібні. Будь-які форми використання праць інших авторів супроводжено відповідними посиланнями.

Апробацію положень дисертації здійснено в доповідях на наукових конференціях і семінарах: Міжнародній науковій конференції «Імагологічна проблематика польської, білоруської, російської та української літератур і європейський контекст», (Луцьк, 2011); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Література і місто: художній поступ», (Луганськ, 2012);

Міжнародній та загальнопольській конференції «Mikrotoponimiai Makrotoponimia», (Lodz, 2012); Міжнародній науковій конференції «Мова і вірш», (Луцьк, 2013); Scientific and Professional Conference «Present and Future of Philology in the era of globalization», (Будапешт, 2015); Міжнародній науковій конференції «Аналіз та інтерпретація тексту. Драматургія Лесі Українки», (Світязь, 2020); Всеукраїнській науковій конференції «Література й історія», (Запоріжжя, 2020); Фестивалі науки ВНУ імені Лесі Українки, (Луцьк, 2011–2020).

Публікації. Результати дослідження відображено в 10 публікаціях, 7 із яких опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному виданні. Усі публікації одноосібні.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що складає 315 позицій. Загальний обсяг дисертації становить 224 сторінки, у тому числі – основного тексту 186 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У «**Вступі**» обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, мету та завдання дослідження, стисло сформульовано наукову новизну одержаних результатів, окреслено теоретико-методологічну основу і практичне значення праці.

Перший розділ «**Концептуальні засади вивчення “міських текстів”**» присвячено теоретичним аспектам дослідження. Розглянуто комплекс питань, пов'язаних із використанням і семантичним наповненням термінів *текст* / *надтекст* у сучасному літературознавстві. Проаналізовано найактуальніші методологічні підходи, предметом яких стали локативні тексти.

У підрозділі 1.1. «*“Міський текст” у термінологічному полі сучасного літературознавства*» окреслено теоретичні концепції понять, використаних у дисертації. Параметри «празького тексту» визначаємо, спираючись на основоположні теорії «міських текстів» (В. Абашев, М. Анциферов, Г. Зіммель, М. Каган, К. Лінч, Н. Медніс, В. Топоров, Ю. Лотман та ін.). Дослідники інтерпретують місто як один із найскладніших символів, сформованих культурою. У рамках семіотичного підходу його розглядають, з одного боку, як текст, а з іншого – як механізм породження текстів, що й стало передумовою дослідження «міських текстів» у літературознавстві.

Аналіз методологічно виправданих наукових підходів, предметом яких є дослідження та інтерпретація міського простору та їх вплив на літературну теорію, дозволив зробити висновок, що вивчення полісних локусів еволюціонувало від семіотичної / семіологічної традиції (В. Беньямін, Ю. Лотман, В. Топоров, Д. Годрова, У. Еко, Р. Барт та ін.) до розгляду таких просторових аспектів міста, як «подієвість» (А. Лефевр, Г. Ібелінг, М. де Серто, М. Оже, Б. Чумі та ін.) і розмежування понять *місце* та *простір* (Г. Башляр, М. Мерло-Понти, К. Норберг-

Шульц, І-Фу Туан та ін.). Мультикультуралістична візія простору реалізується у широкому та розгалуженому спектрі різноманітних урбаністичних студій. Вона представлена літературною імагологією, постколоніальними студіями, тематологією, міфокритикою, геокритикою, геопоетикою. Ключовою позицією для дослідження залишається бачення «міського тексту» як явища словесної культури, здатного генерувати численну кількість нових змістів.

У підрозділі зафіксовано наявність досліджень «міських текстів» в українському літературознавстві. Локативні тексти фігурують у працях А. Головачової, Т. Тимошенко, Я. Цимбал («харківський текст»), О. Бровко («слобожанський текст»), Л. Оляндер («волинський текст»), О. Салій («гуцульський текст»), О. Харлан («чернівецький текст»), М. Лаюка («карпатський текст») тощо. Більш детально розглянуто структуру «київського тексту» у розвідках Т. Гундорової, І. Булкіної, О. Гусейнової, В. Дмитренка, О. Киричок, В. Левицького, В. Малахова, Я. Поліщука, О. Філатової, Ю. Черкашиної та «львівського тексту» в дослідженнях С. Андрусів, Г. Грабовича. Зауважено спорідненість «львівського» та «празького» текстів на підставі яскраво вираженого імагологічного компонента.

У підрозділі 1.2. «Модернізм та поетика міфу: від рецепції до авторського міфотворення» розглянуто найбільш характерні для сучасного розуміння міфопоетичного дискурсу теорії. У дисертації спираємося на засадничі для міфопоетики праці К. Г. Юнга, М. Еліаде, Дж. Кемпбелла, Є. Мелетинського, О. Лосєва, Г. Гачева та ін. Водночас враховано підходи щодо тлумачення терміну *міфопоетика* представниками англо-американської школи міфологічної критики (М. Бодкін, Г. Склокхвер, Н. Фрай). Наголошено, що модернізм активізував міф, окресливши перспективи авторського міфопоетичного простору ХХ ст. (М. Мхитарян). Звернено увагу на праці українських науковців, які активно досліджують тексти в міфопоетичному ракурсі (А. Гурдуз, Г. Драненко, О. Забужко, І. Зварич, О. Кобзар, А. Колісниченко, М. Моклиця, А. Нямцу, Я. Поліщук та ін.).

Унікальність Праги порівняно з іншими відомими полісами полягає в багатій міській міфології, що безпосередньо пов'язана з роллю міста в історії народу, країни та Європи (міф про Голема став частиною європейської культурної енциклопедії). Прага в цьому випадку виступає як *locus universalis*. Поети-модерністи інтерпретують його як історичне та географічне поняття, перетворюючи у місто-міф, образ із певними метафізичними параметрами.

У підрозділі обґрунтовано використання теорії мономіфу для аналізу образів Праги в мистецьких візіях поетів-модерністів, тобто «мономіф Праги» в їхній творчості. Його структуру варіативно відображено в «празькому тексті» у формі тріади (за Дж. Кемпбеллом): «вихід» неофіта / емігранта за межі власного соціуму у світ *інших*; «випробування / блукання», що метафоризується в образі Праги як універсальної моделі «переходу» (*ініціації*) і втілюється у двох компонентах –

поріг та оновлення (на що власне вказує й сама назва столиці: *prah* – поріг); фаза «повернення», з якої й власне розпочинається етап *ініціації* (герой крок за кроком безповоротно залишає минуле, перероджуючись для життя в новому світі). Незвіданий досі простір (*terra incognita*), до якого потрапляють герої після переходу *prah / porogu*, стає символом нового народження. Міфологізований образ Праги в духовній еволюції поетів-модерністів відіграє ключову роль і виступає проєкцією внутрішніх переживань і трансформацій героя.

У підрозділі 1.3. «*“Празький текст” як модель міжкультурної комунікації*» означено концептуальні засади дослідження «міського тексту» в контексті імагології. Такий аспект актуалізує ключову ознаку «празького тексту» – його роль у співвідношенні *свого* та *чужого*, де в процесі діалогу культур через розуміння *іншого* світу відбувається пізнання власних цінностей.

Підґрунтям імагологічного розгляду стали праці В. Будного, Д. Наливайка, М. Ільницького та інших українських дослідників. Аналіз культурної взаємодії оптимальний в контексті діалогічної концепції М. Бахтіна, а також теорії інтертекстуальності.

Позиції мультикультуралізму та постколоніальних студій порушують такі питання, як взаємини культур національних меншин і регіональних (місцевих) літератур із загальнонаціональною культурою. Показовою в цьому плані є етнокультурна ситуація, що склалась у Празі наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. та її вплив на формування «празького тексту», насамперед фактор багатомовності, міграційні процеси. Тогочасна Прага – «місто трьох народів» (О. Вінер) – чеського, німецького та єврейського та багатьох емігрантських елементів.

У підрозділі наголошено на значенні еміграції для зближення і взаємовпливів культур. Атмосфера міжвоєнної Праги слугувала обміну ідеями, знаннями, інформацією, досвідом. Сприяння уряду Чехословаччини уможливило існування багатьох навчальних, культурних і наукових інституцій. Один із представників Празького лінгвістичного гуртка Р. Якобсон неодноразово наголошував на центруючій позиції Праги в сучасній науковій картині світу, де лише внаслідок синтезу різномісного, *іншого* могло виникнути щось якісно нове.

«Празький текст» відрізняється від інших міських надтекстів не лише міфопоетичним аспектом зображення чеської столиці, але й органічним поєднанням етнічних складників, репрезентацією *чужого* як *іншого*. Імагологічний вектор дослідження дав змогу проаналізувати не тільки творчість чеських письменників, чий «празький текст» демонструє первинне сприйняття себе, ототожнення зі *своїм* містом як сакральним центром, осередком власної ідентичності, а й осмислити рецепцію Праги поетами-емігрантами, тобто взяти до уваги вторинне сприйняття чеської столиці як *чужого / іншого* міста.

У підрозділі 1.4. «*“Празький текст” у кореляції понять образ Праги – празький текст – надтекст – текст-ризом*» досліджено проблематику

взаємозв'язків між зазначеними поняттями з урахуванням сучасних наукових теорій.

У роботі спираємося на дослідження образу Праги власне чеськими літературознавцями (В. Їрат, П. Деметц, Д. Годрова, В. Піхертова, Ф. Крейчі, Й. Новотни, В. Мацура та ін.) та закордонними дослідниками (А. М. Ріпелліно, Р. Пінсет, Р. Велек та ін.). Поняття «празький текст» уперше використав О. Бобраков-Тимошкін у дослідженні чеської літератури кінця XIX – початку XX ст. Літературний образ Праги став об'єктом дослідження чеської науковиці Д. Годрової. У працях, присвячених «поетиці простору» взагалі та Празі зокрема, вона звертається до двох основних тем – особливості функціонування празьких топосів у чеській літературі та еволюція образу Праги. Текст, на думку авторки, є живим організмом, що має свої душі і світ. Вона визначає текст як лабіринт безлічі інших світів, що в них віддзеркалюється. Під цим відображенням дослідниця має на увазі інтертекстуальність, яка є особливістю всіх текстів. «Празький текст» у розвідках Д. Годрової позиціонований як необмежений, неконтрольований, постійно мінливий, а місто – безкінечне джерело натхнення та пошуку поодиноких інтертекстів. Дослідниця наділяє текст низкою особливостей, ототожнюючи його з образом мандала. Містична мандала – сакральний символ складної геометричної структури, інтерпретований як модель Всесвіту, «карта космосу».

Розроблені Д. Годровою ідеї перегукуються з положеннями текстової «децентрації», представленими в студіях французьких філософів Ж. Делеза та Ф. Гваттарі. Уведене ними в науковий обіг поняття *ризома* (фр. *rhizome* – кореневище) знайшло предметне втілення в концепції лабіринту. Зауважимо, що такі характеристики «празького тексту» першої половини XX ст., як транскультурність, відкритість, динамічність, лабіринтний простір культур, гетерогенність дають можливість визначити його як ризоматичне утворення. «Празький текст» представляє лабіринт, складне сплетіння культурних кодів, *свого / чужого*, автохтонного / алохтонного, сакрального / профанного, реальності / міфу, літературних жанрів і напрямів. Космополісна багаторівневність та полікультурність нівелює привілей центру над периферією у «празькому тексті», перетворюючи його на текст-ризому.

Важливою ознакою «празького тексту» як ризоматичного утворення вважаємо те, що певні його складові одночасно екстраполюються на інонаціональні культури. Поети-емігранти переосмислили празьку онтологію світу, й, запропонувавши авторські моделі перебування в ньому, прагнули представити свою батьківщину як націю, відкриту до діалогу з *іншим*. Їм вдалося об'єднати позиції *свого* та *чужого*, водночас протидіючи асиміляційним процесам і денационалізації. Зазначено, що саме сукупність полярних мотивів («міф Праги» / «міф України» / «міф Росії») у їхній творчості сформувала літературний

гетерообраз (*hetero-image*) Праги як унікального явища у світовому культурному просторі.

У другому розділі **«“Празький текст” у творчості чеських і німецькомовних поетів-модерністів першої половини ХХ ст.»** проаналізовано одну з базових складових «міського тексту» Праги – твори автохтонних авторів. Наголошено, що ключовим і фінальним періодом становлення «празького тексту» як літературного та культурного феномену став кінець ХІХ – початок ХХ ст., а його розвиток тривав упродовж першої половини ХХ ст. Формування «празького тексту» проходило двома етапами, суголосними загальним тенденціям європейського модернізму. Вказано, що на першому етапі здійснилася стихійна міфізація / переосмислення образу Праги та празьких топосів, а на другому – увиразнилася роль поетів-модерністів як творців авторського міфосвіту. Простежено динаміку розвитку «празького тексту» першої половини ХХ ст., з’ясовано суспільно-політичні та культурні обставини його функціонування.

У підрозділі 2.1. *«Палімпсестність і діяхронність у структурі “празького тексту” чеської літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст.»* йдеться про формування нового авторського «міфу Праги» у творчості чеських модерністів, який ґрунтувався на традиції та водночас полемізував із нею. Простежено розвиток «празького тексту», започаткованого в чеській літературі ХІХ ст., але сформованого як цілісність на межі ХІХ–ХХ ст. Кожне наступне покоління чеських поетів пропонувало картини власного, наскрізь просякненого міфами та неоміфами, «празького простору», що накладалися одна на одну, витворюючи таким чином палімпсест.

У період порубіжжя поєднання різностильових течій та напрямів у творчості чеських модерністів отримало пряме відображення у структурі й семантиці «празького тексту». Візія столиці як міста колись славетного, але тепер занепаłego, потонулого у пороках, гріхах і смерті – часті мотиви символістів, які переважно описували його як абстрактний, безіменний топос. У творчості імпресіоністів Прага – це безкінечна гама пейзажів, які трагічно контрастують із самотністю та відчаєм ліричного героя, що став жертвою її мінливості та чарів. Поетисти зображали Прагу територією соціальної несправедливості та зла, водночас вона залишалася місцем обожнення. Сюрреалісти започатковують зображення Праги як альтернативної реальності з використанням у поезіях вільної асоціативності, спонтанності, природності.

Діяхронність творення «празького тексту» простежено у творчості Й. С. Махара, А. Сови, ранніх творах Я. Сайферта і В. Незвала.

У підрозділі 2.2. *«Бачення Праги як свого міста в чеській ліриці модернізму»* увагу зосереджено на амбівалентному сприйнятті мегаполісу різними генераціями чеських поетів: з одного боку, як сакрально маркованого центру, з іншого – як деструктивного і профанного простору.

У творчості таких поетів, як Я. Квапіл, К. Бабанек, О. Бойко столиця Чехії постає символом національної історії, топосом, тісно переплетеним із долею ліричного героя, а також магічним порогом між світами. Поступово акцент у формуванні іміджу Праги зміщувався у бік її гетерогенності, нелінійності. У поезіях А. Сиви образ столиці проходить етапи, суголосні стильовим змінам його творчості (синтез реалізму й імпресіонізму, символізм, почасти неокласицизм), але в будь-якому разі вона залишається «серцем Чехії» і в серці поета. Сюрреалістичні експерименти, засоби поетизму та предметне зображення окреслюють урбаністичний дискурс поезії В. Незвала. Чеська столиця перетворюється на динамічний простір, де пасивному спогляданню протиставлено творення / проживання міста. Прага це не лише витвір архітектури, культурний міф, але й залюднений простір, у якому кожен перехожий обертається в теоретика й практика міста. У зрілій творчості К. Бібла, Ї. Волькера, Ф. Грубіна «празький текст» поступово десакралізується, столиця постає суспільним простором, де панують злидні та соціальна несправедливість.

«Празький текст» у творчості Я. Сайферта визначається міфом про винятковість топосу («*Прага була прекрасніша за Рим*»), стосунками *поет / місто* з періодами інертності почуттів і палкої пристрасті. Місто постає не тільки в образах містичної столиці з доленосним значенням, але й часто як символ весни та вічного цвітіння.

У підрозділі 2.3. «*Прага як своє-інше місто у творчості “празького кола” німецькомовних поетів першої половини ХХ ст.*» описано контекст співіснування різних етносів (чехів, німців, євреїв) на пражському терені. Приділено увагу діяльності «празького кола» німецькомовних письменників, яких зі столицею Чехії пов'язували не лише тісні генетичні зв'язки, а й літературна творчість. З'ясовано, що образ Праги в їхній ліриці набуває ознак дуальності: як рідного, близького серцю міста та як «символу кінця» й занепаду старої культури. Така рецепція Праги німецькомовними пражанами зумовлена процесами «богемізації», ізоляції та суспільного відчуження. У зв'язку з цим мотив «гетто», настрої апатії та песимізму – поширені теми в пражській німецькомовній літературі, а проблема етнічного розділення наскрізно відображена у творчості більшості авторів. Водночас німецькомовна література пронизана міфом старої Праги, яка була для них ностальгічними спогадами минулого.

Образ Праги займає вагоме місце в ранній творчості Р. М. Рільке. У центрі його поезії перебуває авторський пошук себе, власної ідентичності, свого *Я*, батьківщини, подолання самотності через злиття з пражським простором. Виокремлено надзвичайну зосередженість автора на деталях, які вказують на сакралізацію пражського простору, а письменницький антеїзм свідчить про духовний, архетипний зв'язок Р. М. Рільке з Прагою. У художньому світі поета велике значення має мотив «пам'яті місць», присутність минулого в теперішньому (ранні збірки «Життя й пісні», «Офіри ларам»). Відомі архітектурні орієнтири

виступають живими свідками минулого і носіями тієї самої пам'яті, тому атмосфера Праги для автора найважливіша. Його празький міфосвіт пронизаний надзвичайною силою та непідробною любов'ю до своєї великої та малої батьківщини, зреалізований через низку художніх макро- та мікрообразів: Чехії, Праги, міських топосів, об'єднаних етнонаціональною специфікою символів.

«Празький текст» у творчості німецькомовних неоромантиків (О. Вінер, П. Леппін, Р. М. Рільке, В. Гадвігер та ін.) втілюється переважно у зображенні картин старого міста, мотивах містичної Золотої Праги, що свідчило про їхнє неприйняття Праги сучасної. Творчість молодшого покоління празької німецькомовної літератури (Й. Урціділь, Л. Фюрнберг, Ф. Верфель, Р. Гольбаум та ін.) представлена набагато ширшим спектром тем, аніж оспівування минулого та культивування «празького міфу», і звучить більш оптимістично. Поети були частково відкритими до змін, празької мультикультурності, ситуації, що склалася загалом у чеській метрополії.

У третьому розділі **«Прага очима *іншого*: “празький текст” у поезії російської та української еміграції 1920-1930-х рр.»** використано імагологічну методологію в дослідженні інонаціонального компонента. Увібравши в себе питомих наповнення празького культурного простору, твори *інших* органічно доєдналися до творення «празького тексту», доповнили та розширили це явище новими оригінальними мотивами.

У підрозділі 3.1. *«Рецепція Праги як феномена “тимчасової дистанції” у поетичному доробку російських емігрантів»* порушено проблематику чесько-російських відносин. З'ясовано, що, на відміну від україномовного компонента, російськомовна складова демонструє ізоляціонізм і відстороненість. Окреслено стрижневий принцип бінарності міфопоетичної картини світу у творчості російських поетів, де відстежено такі дуальності «празького тексту», як *свій / чужий, я / інший, спогади / забуття, батьківщина / чужина, минуле / теперішнє*. У зв'язку з цим проаналізовано феномен «тимчасової дистанції», втілений у наративній стратегії витіснення / блокування *іншого* з позиції емігранта. Проаналізовано семантичне наповнення бінарних опозицій, що передають тривожний, безнадійний стан ліричного героя та є свідченням його пригніченості й внутрішньої трагедії.

У дослідженні зацентовано увагу на періоді 20–30-х рр. ХХ ст., оскільки саме тоді (1922 р.) у Празі створено літературне об'єднання «Скит поетів», що проіснувало до Другої світової війни. У різні часи до «Скиту» входили такі митці, як А. Бем, В. Лебедев, С. Рафальський, О. Ейснер, Е. Чегринцева, Т. Ратгауз, М. Болесчис, І. Бем, М. Мислінська та ін., поезії яких проаналізовано у підрозділі. Багата й колоритна історія угруповання дає можливість простежити за тими змінами, що відбувалися у свідомості авторів, які, будучи відчуженими від *свого*, питомого, рідного, перебували в процесі пізнання простору Праги.

Сформований під впливом чеської культури образ міста у творчості російських поетів-емігрантів сприяє становленню надтекстової єдності, у якій Прага постає не лише унікальною географічною та геокультурною локацією, але й культурою *іншого*. Водночас «празький текст» виступає дзеркалом самосвідомості митців, духовною та знаковою сутністю, що визначає ментальність російського емігранта на чужині. «Празький текст» у поезіях представників угруповання «Скит поетів» – джерело відкриття нових змістів людського існування в умовах ізоляції.

З'ясовано, що для російських поетів-емігрантів відправною точкою у переосмисленні цінностей стала опозиція *до / після*, в контексті якої для одних час зупинився, для інших пішов зворотній відлік, а хтось зумів навчитися жити у новій реальності, відпустивши минуле.

У підрозділі 3.2. «Прага як точка “культурного синтезу” понять вигнання / життєве призначення у творчості російських поетів» простежено еволюцію розуміння еміграції та її відображення у текстах. Зазначено, що переломним моментом у стосунках росіян з *іншими* стала друга половина 20-х рр. ХХ ст., коли прийшло розуміння тривалості перебування за межами батьківщини. Звернено увагу на факт естетизації еміграції, яка втратила статус заслання й набула рис послання. Таке переосмислення відбулося в середовищі молодшого покоління емігрантів. Розглянуто образ Праги як алегорії життєвого шляху росіян, духовного очищення та звільнення через розкриття емоційно-насичених образів столиці, ряду міських міфологем, деталей, що передають невіддільність ліричного героя від міста (В. Лебедєв, Т. Ратгауз, Є. Гессен, І. Бем, Е. Чегринцева).

Найяскравішою представницею російської літературної Праги залишається М. Цветаєва. У Чехії поетеса віднайшла нову духовну батьківщину. Це пов'язано з обставинами особистого життя, надзвичайною інтенсивністю творчого процесу. Окреслюючи вплив культу Праги на мисткиню, у підрозділі простежено абсолютно індивідуальну рецепцію міста М. Цветаєвою. Для неї чеська столиця – не лише готична архітектура, а й метафізичний простір, «*лелейский город*». В інтимному просторі Праги вона виокремлює Карлів міст, площу св. Вацлава, гору Петршин, а празький лицар стає персоніфікацією її самої.

У циклі «Стихи к Чехии», який був гостро емоційним відгуком на окупацію країни Німеччиною, М. Цветаєва вкотре висловила свою любов до Чехії, що прихистила «*гостей*» різних національностей та мов і стала другою батьківщиною для «*всех – кто без страны*». Поетеса згадувала Прагу в контексті історії Чехії («*Триста лет неволи, / Двадцать лет свободы*») і пророкувала долю загарбника на основі антитези Градчанський замок – Тернейська скеля.

Підрозділ 3.3. «“Празька школа” в контексті творчого діалогу чеської та української культур: імагологічний вимір» висвітлює діяльність українського літературного угруповання «Празька школа», яка стала яскравим прикладом діалогічності, взаємопроникнення та взаєморозуміння щодо культури *іншого*.

Поети «Празької школи» формували власний світогляд на ґрунті національної та європейської культур, проте саме чеське середовище та атмосфера еміграції активізували історичну пам'ять та дали відчутний поштовх для еволюції національної самосвідомості, що сприяло формуванню історіософічної лірики. Коло «пражан» – це освічені біженці, учасники українських визвольних змагань, кадрові військові, науковці, поети (Ю. Дараган, О. Ольжич, О. Лятуринська, Є. Маланюк, Л. Мосендз, О. Стефанович, О. Теліга та ін.). На прикладі функціонування цієї літературної формації простежено складні процеси міжетнічного співіснування й міжкультурної взаємодії. З'ясовано, що проблематика *свого / чужого* в їхній творчості розкрита в діалектичній єдності – зберегти власну культурну ідентичність та бути прийнятими до світу *іншого*. Проаналізовано взаємозв'язок понять *митець / місто*, що визначає формування та сприйняття обох.

Поети «Празької школи» прагнули представити Україну як націю, здатну до діалогу з культурою *іншого*, але й заразом протистояли процесам асиміляції та денаціоналізації, якій піддавалося еміграційне літературне середовище. Художнє слово стало способом збереження свого екзистенційного *Я* та каталізатором міжкультурного діалогу, способом примирення та прийняття *себе* як *іншого*, *іншого* як *себе*. Поети намагалися таким чином не лише досягнути *свій* національний образ, власну національну ідентичність у чужому просторі за посередництвом художніх творів, а й сформувати та поширити певне уявлення, образ своєї країни у культурі інших народів.

Окреслено імагологічний спектр взаємозв'язків *поет / місто* за концептом *свій / чужий*. Простежено, що еволюція комунікації *місто / емігрант* відбувається в декілька етапів: становлення відносин; поступове освоєння міського середовища, зближення з простором іншого; примирення з містом, стабілізація стосунків. Як результат – Прага для поетів – не просто складова часопростору, а автобіографічно насичений образ, середовище, що безпосередньо впливає на формування їхнього світогляду.

Українські митці активно розвивали творчість не лише в межах власної спільноти, але й намагалися встановлювати контакти з представниками чужої культури, зокрема Є. Маланюк активно комунікував із чеськими діячами (Й. С. Махар, Ф. Галас, Я. Сайферт, К. Бохоржак, Ф. Шальда, Е. Гакен). Важливим аспектом процесу взаємозближення була перекладацька діяльність. Із чеської та німецької перекладали Є. Маланюк, Л. Мосендз, Ю. Клен, Ю. Липа, О. Стефанович, Ю. Дараган. Переклад ініціював процес діалогу між культурами, сприяв взаєморозумінню, взаємозбагаченню, обміну здобутками літературної спадщини.

У підрозділі 3.4. «*Прага як культурний простір конфронтації свого / чужого у творчості українських поетів*» проаналізовано топос чеської столиці в імагологічному аспекті. Прага у творчості представників «Празької

школи» схарактеризована множинністю та поліфонізмом художніх реалізацій. З'ясовано, що «празький текст» постає багаторівневою структурою, яка постійно еволюціонує від міських локусів до візіонерської подорожі крізь простір і час. Місто зображене впорядкованим, священним космосом, місцем безпеки та спокою, локусом єдності людини і Всесвіту, антиномією реального та містичного.

Проаналізовано поезії українських митців, в яких переосмислено празькі топоси (О. Теліга, А. Гарасевич, О. Ольжич, Г. Мазуренко, Ю. Дараган). Порівнюючи українські та чеські реалії, поети вдаються до бінарних опозицій: «мовчазна Влтава» – «сурми Дніпра» (Н. Лівицька-Холодна), «готичний храм» – «церква проста» (І. Наріжна).

Наголошено, що на текстовому рівні поетичної рецепції Праги українськими емігрантами імагологічний образ *іншого* етносу виступає полем для іманентного *свого*, бо *Я* здатне сповна себе реалізувати та усвідомити лише за наявності *іншого*. У поетичній творчості митців дає про себе знати повага та інтерес до історичного минулого *іншого*. Через діяхронну зумовленність проглядає тотальне взаємопроникнення *Я* та *іншого*.

Показовими у цьому плані є триптих Є. Маланюка «Прага», у віршах якого місто зображено як конкретний культурно-історичний організм і трактовано як певне хронотопне утворення, просторово-часова цілісність, що існує одночасно в минулому, теперішньому й майбутньому («*вічність на каміннях Праги*»). А у вірші «Прага» перетинаються особистісний та світовий час, культурно-літературні алюзії розмикають історичний час і фізичний простір («*Тут мешкав Фавст. Хрестилися мечі*»). І у триптиху, і в однойменному вірші згадано Р. М. Рільке, чий світогляд та естетика були близькі українському поетові.

Багатогранність образів Праги дає чітке уявлення про вагомість міста в житті митців, його вплив на інтелектуально-духовне становлення. Виокремлено роль державницьких концептів у спробі відшукати втрачену цілісність рідної культури: оскільки власна країна не могла відбутися як політична реалія, важливим стало її віртуальне проектування як міфу, марева. З'ясовано, що ідеалізоване минуле Праги, простір, наповнений міфологічними конотаціями, виступав еталоном, на який варто було рівнятися. Проаналізовано паралельне структурування «міфу України» та «міфу Праги». Празький простір часто міфологізується шляхом уведення біблійно-християнської символіки, що відіграє особливу естетичну функцію в поетичній тканині тексту.

Зображення Праги не обмежене лише історико-культурними та міфологічними образами столиці. Для українських поетів місто – свого роду організм культури, де постулюються ідеї єдності цивілізації та природи, які доповнюють одна одну. Празьке довкілля репрезентує безкінечне джерело творчого натхнення, відіграє роль поетичної стихії.

У «**Висновках**» узагальнено основні результати дисертаційної праці.

Сучасний теоретичний рівень літературознавчого осмислення поняття *текст* з урахуванням його семіотичного тлумачення як складного знака та основної одиниці культури дав змогу дослідити поетичну творчість європейських модерністів першої половини ХХ ст. в контексті цілісного «празького тексту». Враховуючи тенденції зображення пражської картини світу та інкорпорований у свідомість світової спільноти погляд на Прагу як на один із найвідоміших осередків міжвоєнної еміграції, «країну-поріг» між минулим / теперішнім, профанним / сакральним, духом / душею, європейським поетам вдалося збагатити та значно розширити «празький текст» оригінальними мотивами, що сприяли декодуванню старих і творенню нових авторських міфів.

Цілісність «празького тексту» в поетичній творчості європейських модерністів першої половини ХХ ст. визначена не лише урбаністичною тематикою, а й глибинним зв'язком із «міфом Праги». Поети-модерністи стали активними творцями авторських неоміфів. Їхній спосіб переживання міста як певного сакрального простору (навіть у негативно-демонізованому варіанті) надав цілком іншого значення усталеним міфам про чеську столицю, утворивши в першій половині ХХ ст. новітній «міф Праги». Ізоморфність образів міста в поетичних утіленнях поетів-модерністів дозволяє говорити про «мономіф Праги».

Міфопоетична рецепція Праги реалізувалася в ідейно-естетичному оновленні національного міфу на основі поєднання різних стилів і напрямів модернізму, насамперед неокласицизму, неоромантизму, символізму, імпресіонізму, а також експресіонізму, поетизму, сюрреалізму.

«Празький текст» першої половини ХХ ст. можна схарактеризувати як місце взаємодії людини і світу, де європейські поети-модерністи намагаються відшукати себе у просторі *своїх* та *інших*. Він представлений не лише міфопоетичним аспектом зображення чеської столиці, але й органічним поєднанням етнічних складників, репрезентацією *свого* як *чужого* (празька німецькомовна традиція), *чужого* як *іншого* (емігрантська складова), частковою деміфологізацією пражького простору через посилення соціальної проблематики. Таке різновекторне бачення «міського тексту» Праги дає змогу відчитати його з різних перспектив: 1) «празький текст» у творчості чеських ліриків, що демонструє «етап дзеркала» – первинне, символічне сприйняття себе, ототожнення зі *своїм* містом як сакральним центром, осередком власної ідентичності; 2) «празький текст» у творчості пражького кола німецькомовних поетів, який репрезентує бачення чеської столиці як *свого-іншого* міста, пов'язаного з розфокусуванням власної ідентичності; 3) Прага очима *іншого* крізь призму імагологічного підходу, що ілюструє вторинне сприйняття пражького простору як місто діалогу або місто відчуження.

Зображення Праги у творчості поетів-модерністів пов'язане зі змінами, які відбулися в суспільно-історичній дійсності, з оновленням художніх парадигм та

еволюцією естетичних поглядів. У кожній із національних літературних складових «празького тексту» першої половини ХХ ст. проглядається зміна генерацій, що демонструє різну рецепцію Праги. В автохтонній чеській поезії початку ХХ ст. (А. Сова) панівним залишається ідеалізований / демонізований образ міста. У творчості Я. Сайферта й В. Незвала поліаспектний образ Праги соціалізується. Німецькомовна поезія демонструє поступовий перехід від етнічної ізоляції та культу старої Праги до усвідомлення тогочасного мультикультуралізму. В емігрантській літературі (російській і українській) теж простежено зміни від сприйняття Праги як місця тимчасового перебування до засвоєння інонаціонального досвіду та міжкультурного діалогу. На часовій шкалі міфотворчість поетів-емігрантів спрямовувалася вже не в минуле, а в теперішнє та майбутнє.

Імагологічний аспект «празького тексту» сповна відображає творчість поетів-емігрантів 1920–1930-х рр., оскільки проблема *свого / чужого* постає в ній у діалектичній єдності – зберегти власну культурну ідентичність й увійти до світу *іншого*. Специфіка художнього сприйняття Праги українськими та російськими модерністами полягала в рефлексії столиці на межі реального та ідеального світів. Творчість емігрантів розвивалася в контексті спроб зберегти втрачену цілісність рідної культури та створення нового синтезу. На основі рецепції Праги російські поети («Скит поетів») продукували ідеалізований «міф Росії» як втраченої батьківщини, а представники «Празької школи» проєктували свій «міф України» на омріяне майбутнє. Виняток становить М. Цветаєва, у творчості якої Прага – ідеалізоване «місто душі».

«Міський текст» Праги першої половини ХХ ст. розвиває такий тип міжтекстових і міжкультурних відносин, що позиціонують його як *текст-ризому* з ознаками нелінійності, стихійної розгалуженості, децентрації, поліфонічності. Він розгортається в масштабних проєкціях інтертекстуальних відношень не лише в локальному контексті, але й унаслідок взаємодії різних культурних кодів: *свого / чужого*, автохтонного / алохтонного, сакрального / профанного, на рівні окремих авторів, творчих угруповань, літературних стилів, національних літератур, їхніх мов і культур.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Клімчук Ю. Д. Образ Праги в поетичній рецепції Марини Цветаєвої, Олени Теліги та Олега Ольжича. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Літературознавство. 2011. № 11. С. 23–29.
2. Клімчук Ю. Д. Образ міста в поетичному світі представників угруповання «Скит поетів». *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2011. Вип. 11. С. 136–

146.

3. Клімчук Ю. Д. Топос Праги в поетичній рефлексії Євгена Маланюка, Марини Цветасової та Емілії Чегринцевої. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Літературознавство. 2011. № 13. С. 54–60.
4. Клімчук Ю. Д. Вплив празьких німецькомовних поетів кінця XIX і першої половини XX століття на формування «празького тексту». *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Літературознавство. 2012. № 12. С. 46–52.
5. Клімчук Ю. Особливості функціонування макро- та мікротопонімів у структурі празького тексту (на прикладі поетичної творчості представників «празької школи»). *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2013. Вип. 16. С. 59–68.
6. Крюкова Ю. Д. Празький та варшавський тексти у творчості Євгена Маланюка. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Літературознавство. 2012. № 13 (238). С. 42–48.
7. Крюкова Ю. Д. Міський текст у термінологічному полі сучасного літературознавства: історія вивчення празьких мотивів та празького тексту. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2015. Issue: 60. P. 66–70.
8. Крюкова Ю. Д. Імагологічні особливості міського тексту у творчості поетів «Празької школи». *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2019. Вип. 27. С. 81–91.
Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:
9. Клімчук Ю. Д. Модель празького тексту: семантика та структура. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Філологічні науки. 2013. № 2 (261). С. 31–38.
10. Крюкова Ю. Д. Літературний образ Праги у поетичній творчості чеських модерністів кінця XIX – початку XX століття. *Література й історія: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (08–11 жовтня 2020 р.): у 2-х ч.* Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. Ч. 1. С. 131–135.

АНОТАЦІЯ

Крюкова Ю. Д. «Празький текст» у творчості європейських поетів-модерністів першої половини XX століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2021.

У дисертації вперше здійснено аналіз «празького тексту» у світлі імагологічних теорій; визначено його основний зміст, межі й функціонування в

поетичній творчості європейських поетів-модерністів першої половини ХХ ст. Доведено, що структуротвірними чинниками «празького тексту» є модернізм (витворений ним неоміфологізм), індивідуальна поетична творчість та з'єднання автохтонної літератури з емігрантською. Розкрито індивідуальний внесок українських і російських митців-емігрантів у збагачення художніх утілень Праги.

Доведено, що такі характеристики «празького тексту» першої половини ХХ ст., як транскультурність, відкритість, динамічність, лабіринтний простір культур, гетерогенність дають змогу визначити його як ризоматичне утворення. Досліджено поліаспектний образ Праги в чеській і німецькомовній поезії. Визначено основні критерії та художні проєкції празького тексту в емігрантському літературному континуумі.

Проаналізовано особливості складної взаємодії архаїчного міфу, чеської національної художньої традиції і феноменів модерної дійсності у створенні та еволюції «празького тексту».

Ключові слова: «празький текст», топос, імагологія, діалог, ризома, модернізм, поезія, еміграція, неоміфологізм, рецепція.

АННОТАЦИЯ

Крюкова Ю. Д. «Пражский текст» в творчестве европейских поэтов-модернистов первой половины XX века. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2021.

В диссертации впервые осуществлен анализ «пражского текста» с точки зрения имагологической проблематики, определено его контекстуальное наполнение, грани и функционирование в поэтическом творчестве европейских поэтов-модернистов первой половины XX в. Сделаны выводы о том, что структурирующим фактором «пражского текста» стал модернизм (созданный им неомифологизм), индивидуальное поэтическое творчество и слияние автохтонной литературы с эмигрантской. Определен индивидуальный вклад русских и украинских поэтов в обогащение художественных воплощений Праги.

В ходе исследования было доказано, что такие характеристики «пражского текста» первой половины XX в. как транскультурность, динамичность, лабиринтное пространство культур, гетерогенность дают возможность определить его как ризоматическое образование. Осуществлен обстоятельный анализ полиаспектного образа Праги в чешской и немецкоязычной поэзии. Выделены главные критерии и художественные проекции «пражского текста» в эмигрантском литературном континууме.

Исследованы особенности сложного взаимодействия архаического мифа, чешской национальной художественной традиции и феноменов современной действительности в создании «пражского текста».

Ключевые слова: «пражский текст», топос, имагология, диалог, ризома, модернизм, поэзия, эмиграция, неомифологизм, рецепция.

ABSTRACT

Krjukowa Y. D. «The Prague Text» in works of European modernists in the First Half of the 20th Century. – Qualification and scientific thesis on the rights of a manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Philology (PhD), specialty 10.01.05 «Comparative Literature». – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Science and Education of Ukraine. – Berdyansk, 2021.

The thesis is dedicated to the holistic investigation of «the Prague text» in creative works of European modernists of the first half of 20th century. In this paper «the Prague text» is first-ever analyzed through the lens of Imagological theory. Its main content, boundaries and functioning in the poetry of European modernists are outlined. The conclusion is made that the structure forming elements of the «the Prague text» are modernism (and neo-mythologism, as its derivation), individual poetic works and the fusion of autochthonal and emigrant literature. For the first time the emphasis is put on the multifarious Prague's image in the Czech and German-speaking poetry. The main criteria and poetic variations of «the Prague text» in the emigrant literary continuum are defined. In this paper the peculiarities of complicated cooperation of archaic myth, Czech national creative works' tradition and modern reality phenomenon in Prague myth structuring are analyzed. The unique poets' contribution into the enrichment of Prague image poetic filiations is described.

In the context of the present investigation «the Prague text» of the first half of 20th century is defined as the peculiar, transcultural, multilingual, hybrid formation of poetic texts' range, images (concepts) motives, and metaphoric myths' structures where the Prague toposes are presented mainly in symbolic and metaphysical perspectives. «The Prague text» is defined as the open, dynamic unity, marked by notional and language cohesion, which operates at the borderland of different ethno-cultural, lingual, religious, political and other formations.

In the theoretical part some essential notions that are connected with the semantic content and the use of the terms «text» and «overtext» in the modern semiotics and literary studies are described. It is reported that the Czech capital city possesses enough semiotic potential to generate appropriate urban text. The notions of «the Prague text» and the Prague Image are differentiated and separated with the mythopoetic aspect as the basis. It is noted that there is the Prague myth with its numerous symbolic culture-specific realia that lies within the Prague concept and forms the overtext core (center). Its periphery (or resometic derivations) is represented by the individual author creative

works that contribute to the symbolic Prague center with the energy of inimitable self-experience. It is determined that the Prague myth becomes a focus of poets' myths that are accumulated on its core and form the open, dynamic overtext structure.

The paper provides an insight into the basic part of «the Prague Text» that is formed by the creative works of Czech and German-speaking modernists. The end of the 19th and the first half of the 20th century is defined as crucial for the establishment of «the Prague text» establishment as literary and cultural phenomenon. It is described how the collaboration of different national, social, cultural, ethnical communities in the Prague space realize various hybridizations, re-encoding, and capital's semantic receptions to amalgamate into the coherent Prague text phenomenon. It is highlighted that the formation of this phenomenon overcame two phases that are interrelated with general tendencies of European modernism. The first phase presupposes spontaneous mythisation and Prague toposes reinterpretation and the second one emphasizes the poet's role as author's mythworld creator.

This paper presents an imagological approach to «the Prague text» and the emigrant myth in the creative works of Russian and Ukrainian poets-emigrants of 1920's-1930's. The 1920's-1930's period is regarded as the time when the texts of the *others* were incorporated into «the Prague Text». These texts, having absorbed national content of Prague cultural space, naturally intertwine with «the Prague Text» creation, enriching and extending it with new original motives. It is underlined that emigrants reinterpreted the Prague ontology and introduced their own authentic Prague beingness vision and tried to present their motherland as a nation ready for the *I/other* dialogue. Taking into account all these facts they managed to join *self* and *alien* poles at the same time resisting assimilation processes and denationalization. It is concluded that the whole of the antithetical motives (myth Prague/myth Ukraine/myth Russian) in their creative works has constructed the literary Prague hetero-image, as the unique phenomena in the world's cultural space.

Key words: Prague Text, topos, Imagology, dialogue, ryzome, Modernism, poetry, emigration, Neomythologism, reception.

Підписано до друку 23.02.2021 р.
Формат 60х90/16. Гарнітура Time New Roman
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,16.
Замовлення № 538. Тираж 100 примірників.